

El Castellàs o els Castellàs?

Des de que vaig enquestar el terme de la Serra per al mapa toponímic 1:10:000 fins l'actualitat he sentit el topònim *el Castellàs* pronunciat amb l'article en singular: *el Castellàs* o amb l'article en plural: *els Castellàs* segons qui siga l'informador enquestat. Qualsevol de les dues formes pot ser correcta. La primera ens dóna a entendre que el topònim és un augmentatiu de castell mentre que la segona suposa una forma en singular *el Castellar* que en plural donaria *els Castellàs* perquè al terme de la Serra la *-r* final no es pronuncia. Cal dir, però, que mai he sentit la forma *el Castellà*, que imposaria una forma escrita *el Castellar* i que en aquest segon cas la grafia correcta seria *els Castellars* i no *els Castellàs*.

Quan va arribar el moment de normalitzar el topònim per a incloure'l als llistats del mapa 1:10.000 i al mapa que el Tossal Cartografies va fer per a l'Ajuntament de la Serra em vaig decantar per la primera forma: *el Castellàs* perquè la toponímia del terme de la Serra ens ofereix una gran quantitat de noms de lloc acabats en sufixos augmentatius, alguns dels quals en *-às*: *el Tossalàs, el Planàs, el Bancalàs, el Malladàs,...* molts dels quals els he sentit en plural: *els Planassos, els Campassos...* però mai he sentit *els Castellassos* que seria el plural lògic i esperat en lloc de *els Castellàs*, la qual cosa em va fer descartar que el sufix *-às* fóra indicador de plural i vaig escollir l'opció de l'augmentatiu.

Resolt el tema ortogràfic em quedava per aclarir, més enllà de l'augmentatiu, el significat del topònim. Quin era el referent del nostre topònim? Quin element de la realitat designava?. *El Castellàs* es troba a l'extrem est de *la Mola*. En preguntar als serratins què és *el Castellàs* solen fer referència a unes parets grosses enderrocades, unes ruïnes d'origen ibèric, segons tots els indicis, que hi ha en aquell indret des del qual es domina una gran extensió geogràfica. Aquestes ruïnes ibèriques són actualment el referent del topònim per a la major part dels serratins per damunt de l'element geogràfic que designa i que al meu parer és el veritable referent del topònim.

Enric Moreu-Rey a *Els nostres noms de lloc* (1982: 89 i ss.) vincula els topònims formats a partir de *castell* a elements referents a la guerra, a fortificacions defensives enderrocades o no, existents o pretèrites. Des d'aquest punt de vista pareix obvi que els serratins entenen el topònim com un augmentatiu de castell vinculat a una fortificació defensiva o a un poblat emmurallat, tot reforçant l'opció ortogràfica escollida en normalitzar el topònim.

Tanmateix Carles Domingo Francàs a *Els noms de les formes del relleu* (1997: 77) es refereix a *castell* i derivats (*castellot, castellons, castellassos* i *castellar*) i també a *talaia, torre* i *paller* com a "*apel·latius genèrics que porten força cims que per llur situació o configuració adients han estimulat la imaginació i hom ha comparat amb aquestes construccions arquitectòniques, si no és que en més d'un d'ells hom no hi hagi assentat realment una torre de guaita, o talaia o un castell*". És a dir que els topònims derivats de castell designen indrets encinglats de fàcil defensa que vistos des de determinats indrets pareixen castells, independentment que en alguns casos els castells o fortificacions paregudes hagen pogut existir realment damunt d'aquests cims.

Des del meu punt de vista, per tant, el topònim *el Castellàs* designa, més que les ruïnes d'una construcció ibèrica, l'imponent cingle, i per això l'augmentatiu, que tanca *la Mola* per l'extrem est, just per la part que mira al *mas del Colomer*. A tall d'exemple esmentarem cinc topònims veïns com ara *el Castellar* a la Serra d'Esparreguera (884 m), fita entre els termes de Culla i la Torre d'en Besora que també conserva restes neolítiques i ibèriques; la mateixa Culla amb el seu castell damunt d'una mola encinglada i també el Castellar, a tocar mateix de la Serratella (825 m). Una mica més lluny, al terme de Vistabella hi ha el castell del Boi, construït, com el de Culla, damunt d'una mola encinglada i ben a prop hi ha el castellet del Mas de la Coixa, les dimensions reduïdes del qual es fan paleses amb l'ús del diminutiu.

Caminants amb el castell del Boi i sant Bartomeu al fons (Vistabella)

El castellet del Mas de la Coixa (Vistabella)

Josep-Miquel Ribés Pallarés
Juliol de 2011